

Foto: Jurjen Poeles

‘Lezen moet ergens om draaien’

Interview met leesonderzoeker en toetsdeskundige Patrick Rooijackers

Hoe kunnen docenten hun leerlingen nog beter ondersteunen bij hun leesontwikkeling, en hoe zijn die leerlingen te motiveren voor lezen? Voormalig docent Nederlands Patrick Rooijackers heeft hier onderzoek naar gedaan. Hij pleit voor afwisseling van (lees)taken.

MARJOLIYN VOOGEL

‘Het fijne van een interview is dat je dingen kunt zeggen die je zelf niet zomaar zou schrijven’, vertrouwt Patrick Rooijackers me in het begin van ons gesprek toe. Sinds tweeënhalf jaar werkt Rooijackers voor het Cito, na een carrière van achttien jaar als docent Nederlands. ‘Stichting Cito’, specificeert hij; Rooijackers werkt voor de tak van Cito waar de centrale examens worden gemaakt, niet voor de commerciële afdeling van Cito, waar men andere toetsen vervaardigt. Rooijackers is verantwoordelijk voor de vwo-examens Nederlands. Ook is hij verbonden aan het departement Talen, Literatuur en Communicatie bij de Universiteit Utrecht. De website van deze univer-

siteit vermeldt dat Rooijackers ‘zich bezighoudt met de ontwikkeling in (zakelijke) leesvaardigheid van jonge expert-lezers in het voortgezet onderwijs’. Daarover gaat ook zijn proefschrift *Oog voor diep begrip: Onderzoek naar het tekstbegrip van vwo-leerlingen*, dat hij vorig jaar in februari verdedigde. Daarvoor onderzocht Rooijackers, ooit ook redacteur Nederlands bij *Levende Talen Magazine*, op welke manier de leesvaardigheid in de bovenbouw van het vwo optimaal kan worden gestimuleerd.

Wat waren de meest verrassende uitkomsten van jouw onderzoek?

Tijdens mijn onderzoek werd me steeds duidelijker hoezeer leerlingen, maar ook docenten, geconditio-

neerd zijn door de nogal dominante en eenzijdige didactiek bij het onderdeel tekstbegrip bij het vak Nederlands: een leerling leest een tekst en beantwoordt daarna tekstafhankelijke vragen. Als ze die vragen goed hebben beantwoord, zou dat aangeven dat ze de tekst hebben begrepen. Maar het is helemaal niet gezegd dat het geven van de juiste antwoorden betekent dat een leerling de tekst zelfstandig goed kan lezen en begrijpen. Deze eenzijdige taakinrichting leidt al snel tot een kunstje: goed vragen bij een tekst leren beantwoorden. Daar komt bij dat je buiten school nooit zo met teksten omgaat. Je leest die niet om vragen te beantwoorden, maar om er iets mee te doen. Niet gek dus, dat generaties leerlingen een hartgrondige hekel hebben aan deze

lessen tekstbegrip of begrijpend lezen en dat Arjen Lubach er in 2020 een hilarische uitzending aan wijdde.

Precies dat lezen en het begrip zijn een probleem, zoals blijkt uit de laatste PISA-resultaten: in vergelijking met Europese leeftijdsgenoten blijken Nederlandse jongeren vooral minder sterk in evalueren en reflecteren.

Ja, en dat heeft allerlei oorzaken. Digitalisering van onze maatschappij speelt een rol, maar ook het feit dat de tekstbegripslessen in het Nederlandse onderwijs wat achterhaald zijn. Voor dat evalueren en reflecteren was tot voor kort weinig aandacht in de les zakelijk lezen. Dat geldt ook voor het leesproces van leerlingen, en de verschillende strategieën die ze kunnen hanteren bij

‘We moeten leerlingen leren hun eigen zoekproces te regisseren. Dat betekent dat je in de klas aandacht moet geven aan manieren van zoeken op internet, met zoektermen en met prompts’

het beoordelen en lezen van verschillende teksten. Veel leergangen Nederlands bieden daarvoor weinig handvatten, en wat ze aanbieden, is gebaseerd op verouderde, specifiek Nederlandse inzichten, waarin generieke manieren van lezen als ‘strategieën’ worden opgevoerd: oriënterend lezen, globaal lezen, precies lezen en studierend lezen. Dat is geen effectieve strategie-instructie. Daarover verscheen eerder een stuk van mij en anderen in *Levende Talen Magazine*.*

Gauw wegleggen dus, die leergangen?

Ik wil niet de suggestie wekken dat je die tekst met vragen nooit in moet zetten: het beantwoorden van vragen bij een tekst kan een leerling op weg helpen om die tekst beter te begrijpen. Maar om leesvaardigheid te stimuleren, te komen tot diep lezen en diep tekstbegrip, moet je taken afwisselen. Je zult dus ook op andere manieren met zakelijke teksten aan de slag moeten gaan. Zo kun je leerlingen vragen om verschillende teksten met elkaar te laten vergelijken en hen te laten zoeken naar overeenkomsten en verschillen. Ook kun je samenvattingsopdrachten geven. Ik beveel ook van harte aan om soms een tekst na lezing weg te halen alvorens daar vragen over te stellen. Als we in het dagelijks leven over teksten praten, dan hebben we die toch meestal ook niet bij de hand?

Evenmin wil ik beweren dat docenten zich af moeten wenden van de leergangen. Met de vakvernieuwing zijn ook aanbieders aan het veranderen. Er zijn inmiddels verschillende goede methodes op de markt, zoals *Blink*. Ook bij de grote bekendere methoden is men op dit punt aan het vernieuwen.

Diep lezen en diep tekstbegrip, wat betekent dat eigenlijk?

In de kern verschilt diep lezen niet zoveel van *close reading*, bestuderend of grondig lezen. Het gaat erom dat je de diepere betekenislagen in een tekst kunt vinden, niet dat je een tekst woord voor woord hebt gelezen. Het be-

tekent dat je echt kunt reflecteren op die tekst, omdat je snapt wat de hoofdgedachte is van de tekst, omdat je die hoofdgedachte kunt interpreteren en je vervolgens denkstappen kunt zetten vanuit die gedachtegang. Ik vind het een gelukkig gekozen term omdat duidelijk is wat het resultaat van het lezen moet zijn. Diepte resulteert in iets: je legt bloot wat het eindresultaat van het lezen moet zijn. Een term ook waar leerlingen van nu, die vaak gewend zijn om vrij lineair en oppervlakkig door digitale teksten heen te werken, iets mee kunnen.

Verschiede teksten lezen en vergelijken klinkt als een nuttige en doelgerichte taak. Maar moet er in de huidige digitale wereld niet veel meer aandacht zijn voor het selecteren en beoordelen van teksten? Als leerlingen met een doel teksten moeten selecteren, is de keuze oneindig...

Dat klopt. Vroeger was de wereld van teksten tamelijk overzichtelijk. Wilde ik meer informatie over *De donkere kamer van Damocles* van Hermans, dan fietste ik naar de bibliotheek in mijn dorp en vroeg ik de bibliothecaris om hulp. Nu worden leerlingen via hun devices dagelijks geconfronteerd met een baaiert aan teksten. Meervoudig tekstbegrip, het evalueren en reflecteren op (de waarde van) teksten, zoeken en selecteren worden steeds belangrijker. We moeten leerlingen leren hun eigen zoekproces te regisseren, zelf een beetje die bibliothecaris te worden. Dat betekent dat je in de klas aandacht moet geven aan manieren van zoeken op internet, met zoektermen en met prompts, dat kan in individuele opdrachten of in groepjes. Maar als ze dan teksten hebben geselecteerd voor hun opdracht, is het volgens mij cruciaal dat, alvorens ze met die teksten aan de slag gaan, leerlingen de gekozen teksten in een masterdocument kopiëren, en het internet weer dichtgaat. Scherm de afleiding af en zorg ervoor dat ze kunnen ‘unitasken’. Want, zo heb ik Paul Kirschner vele malen horen zeggen: multitasken leidt doorgaans tot heel oppervlakkige informatieverwerking.

Patrick Rooijackers. Foto: Channa Ernstsen

Nederlandse leerlingen hebben weinig plezier in lezen. Zijn er nog andere manieren om de leesvaardigheid van leerlingen meer te stimuleren?

Ik denk dat er bij elk vak nu veel complexe schooltaken zijn die niet worden gezien als leeslessen. Als je bij geschiedenis bijvoorbeeld een aantal teksten over het revolutiejaar 1848 behandelt, zou je er langer bij stil kunnen staan hoe leerlingen met die teksten om moeten gaan, hoe ze eruit kunnen halen wat ze eruit zouden moeten halen. Dat zijn namelijk leestaken die er voor leerlingen toe doen. Hetzelfde geldt voor het voorbereiden van een debat voor het vak Nederlands: maak de teksten die je hierbij gebruikt cruciaal, niet alleen de inhoudelijke teksten, maar bijvoorbeeld ook de informatie over het optimaal opzetten van je argumentatie. Daar valt vaak veel meer uit te halen. Ook voorbereidingen voor schrijftaken bieden vaak geweldige leesopdrach-

ten: hoe selecteer je, hoe orden je wat je selecteert? Zo wordt lezen doelgericht, realistisch en daarmee wellicht ook veel leuker. Lezen moet ergens om draaien. Ik verzet me absoluut tegen het alleen maar lezen omdat je moet lezen.

Wat kunnen docenten nog meer doen om zich hierover te informeren?

Aan dat leesproces van leerlingen zouden docenten volgens mij meer aandacht kunnen geven. In de opleiding blijft de kennis over hoe je met leerlingen over hun leesgedrag kunt praten heel beperkt. In de klas zouden docenten veel beter met leerlingen kunnen bekijken hoe je de kern van een pittige tekst blootlegt. Om dat te doen kun je putten uit een heel verfijnde set van strategieën. De kennis en het hanteren daarvan wordt met de grote hoeveelheid van (digitale) teksten alleen maar belangrijker.

Bied een klas twee keer per jaar een gezamenlijk reflectiemoment aan, waarbij je ze een klein setje teksten over één standpunt aanbiedt, liefst sterk wisselend

‘In de opleiding blijft de kennis over hoe je met leerlingen over hun leesgedrag kunt praten heel beperkt’

‘Ik zie dat leergangmakers en docenten erg veel, té veel waarde hechten aan het examen’

in kwaliteit: dus een artikel uit NRC, naast een stuk van Nu.nl of een tekstje van Scholieren.com of zo. Laat leerlingen dan in groepjes bespreken hoe ze overeenkomsten en verschillen tussen deze teksten in kaart zouden brengen, en daarna welke informatie ze waarom uit de teksten over zouden willen nemen. Daar kun je dan een goed klassengesprek over voeren. Je kunt ze ook vragen een rangorde in betrouwbaarheid en kwaliteit in die teksten aan te brengen, met criteria daarbij. Ook een interessant klassengesprek, denk ik.

Voor het veranderen van de leesdidactiek zit je bij Cito op de juiste plek. De wijze van examineren is in ons land immers zeer bepalend voor de didactiek.

Tja, volgens mij zou dat andersom moeten gelden: examens zouden volgend moeten zijn op wat er in de klas gebeurt. Die relatie is de afgelopen 25 jaar helaas omgedraaid. Ik zie dat leergangmakers en docenten erg

veel, té veel waarde hechten aan het examen. De laatste vijftien jaar zijn docenten zich meer en meer druk gaan maken om het gemiddelde cijfer van de eindexamenkandidaten, onder druk van schoolleiding en inspectie. Dat leidt tot veel *teaching to the test*, en in de leergangen leidt dat tot gelijkstellen van de stof van het examen met die in de klas, een slechte ontwikkeling.

Tweeëneenhalf geleden ben ik bij Cito gaan werken omdat ik verwachtte dat er veel zou veranderen in de examinering van het vak Nederlands. Dat is ook zo. In de nieuwe examens Nederlands havo/vwo zal meer aandacht zijn voor meervoudig tekstbegrip, het reflecteren op informatie en functioneel lezen. Het examen vwo van dit jaar is al zichtbaar een ander examen geworden. In de toekomst gaan we vaker setjes van teksten aanbieden. Toch zou ik graag zien dat we hier veel verder in gaan. Vooralsnog wordt er sterk gehecht aan een examen met zo'n veertig vragen over uiteenlopende teksten. Ik zou heel graag zien dat we dat zouden beperken tot maar twintig vragen, en dat leerlingen dan vier grotere opdrachten krijgen, waarin ze vanuit een realistisch doel met setjes teksten aan de slag moeten gaan. Leesopdrachten die je zou kunnen zien als een voorbereiding op bijvoorbeeld een schrijfoopdracht: geef de vijf meest aanvaardbare argumenten uit bron 1 tot en met 5, en geef per argument minimaal één controleerbaar subargument. In plaats van twee of drie punten per vraag, krijgen leerlingen dan twaalf punten voor één opdracht. Dat lijkt mij een heel logische stap bij de weg naar een dieper tekstbegrip die we nu zijn ingeslagen. Ook voor het eindexamen Engels is dat denk ik een interessante aanpak. ■

Patrick Rooijackers (1978) was van 2004 tot 2022 docent Nederlands aan het Sint-Janslyceum in 's-Hertogenbosch. Hij promoveerde vanuit een Dudoc-Alfabeurs in 2023 op het proefschrift *Oog voor diep begrip: Onderzoek naar het tekstbegrip van vwo-leerlingen*. Rooijackers werkt sinds 2021 als toetsdeskundige bij de stichting Cito.

NOOT

* Rooijackers, P., Silfhout, G. van, & Bergh, H. van den. (2021). Timmeren met oude spijkers en zonder hout: Waarom leergangen Nederlands nu niet echt aan strategie-instructie doen. *Levende Talen Magazine*, 108(1), 18–23.

films en series

De afgelopen weken zagen weer veel nieuwe films en series het licht. Gerard Koster maakt een selectie. Binnenkort verkrijgbaar via verschillende streamingdiensten.

All of Us Strangers

Orlando

In de re-release van de in 1992 opgenomen film is Orlando, een jonge edelman, de favoriet van koningin Elizabeth I. Zij schenkt hem een groot landgoed op de voorwaarde dat hij nooit oud mag worden. Hij gehoorzaamt: Orlando blijft eeuwenlang leven, tegen wisselende historische decors, en in verschillende verschijningen. Orlando probeert eerst als dichter door te breken, maar dat wordt geen groot succes. De door hem ingehuurde dichter maakt Orlando's poëzie belachelijk en dat betekent het einde van zijn aspiraties. Daarna wordt hij ingehuurd als ambassadeur in het Verre Oosten. Nadat hij in een veldslag zijn eerste dode ziet, vlucht hij en als hij zeven dagen later wakker wordt, is hij in een vrouw veranderd. Als vrouw verliest ze haar recht op het huis dat de koningin haar heeft geschonken. De roman Orlando van Virginia Woolf inspireerde Sally Potter tot een drama over verandering en sekse-identiteit. Waar Virginia Woolfs boek lastig behapbaar is voor leerlingen, geldt dit ook voor de film. Orlando is een mooie film, maar waarschijnlijk niet al te geschikt voor gebruik in het lokaal.

All of Us Strangers

Een aanzienlijk minder bekend boek is Strangers van Taichi Yamada. Schrijver Adam maakt kennis met een mysterieuze buurman in een vrijwel uitgestorven flatgebouw in Londen, waar ze de enige bewoners lijken. Terwijl ze buiten het leven zich zien voltrekken, zijn ze binnen het gebouw de enige mensen. Adam heeft zijn ouders op twaalfjarige leeftijd verloren, maar als hij terugkeert naar zijn geboortehuis ontmoet hij zijn ouders opnieuw. Hij vertelt ze over alle dingen die hij in de tussenliggende jaren heeft gedaan en gaat verschillende keren terug, waardoor hij weer een band kan opbouwen met de ouders die hij als kind verloren heeft. Tegelijkertijd ontwikkelt zich een relatie met zijn buurman, maar een poging om de twee werelden te combineren mislukt. All of Us Strangers is een mooie, maar niet altijd te bevatten film. Er wordt geen antwoord gegeven op de vragen die de film oproept, maar desondanks, of misschien zelfs daardoor boeit de film van begin tot eind. Zeker ook geschikt voor gebruik in de klas.

The Zone of Interest

Onder de rook van de ovens van Auschwitz probeert commandant Rudolf Höss een droombestaan op te bouwen met zijn vrouw Hedwig. We zien idyllische beelden waarin de familie gaat zwemmen en vissen en waarin Hedwig, tegen de achtergrond van gewerschoten en brandende ovens, voor haar tuin zorgt. Even raken de werelden elkaar als bij een zwempartij de rivier vol blijkt te liggen met menselijke resten. Maar al snel hervat het gewone leven zich en kunnen zowel Hedwig als de bedienden profiteren van de bezittingen van de vermoorde Joden. Niet dat de relatie tussen Hedwig en haar bedienden hecht is. Wanneer zij niet snel genoeg haar bevelen opvolgen, dreigt zij dat ze ook in de ovens terecht kunnen komen. Deze Duitstalige verfilming van het boek van Martin Amis laat op schokkende wijze zien hoe twee werelden naast elkaar kunnen bestaan. Een uiterst confronterende film, waarin weinig gebeurt, maar juist dat maakt de film intrigerend: tegen een alledaagse, bijna saaie achtergrond ontvouwt zich een van de grootste tragedieën uit de moderne geschiedenis. Zeker geschikt voor gebruik in de klas.

Leestips van Patrick Rooijackers

Vakliteratuur

Zeggenschap (1974) van Jan Griffioen.

Rooijackers: 'Dit handboek vakdidactiek voor de docent Nederlands vind ik van een ongekende rijkdom: diepgravend, met oog voor de jeugdige, soms moeilijk motiveerbare leerling, en opvallend genuanceerd. Lees bijvoorbeeld eens zijn opmerkingen over de problemen met teksten met vragen als leesdidactiek, of het belang van evalueren. Erg rijk!'

Fictie

Vader van God (2012) van Martin Michael Driessen, waarin een vader zijn dertienjarige zoon heeft ontvoerd om hem te behoeden voor de vreselijke dood die hem voorspeld is en probeert met hem over de grens van het Romeinse Rijk te vluchten. Het zijn Jozef en zijn zoon Jezus.

Rooijackers: 'Voor mij de perfecte roman: grappig, diepgravend, menselijk – met een sublieme rol voor God zelf en zijn nuchtere huishoudster Bartje.'